

توسعه محلات سنتی (TND) بر مبنای اولویتهای ساختاری مکتب شهرسازی تبریز*

مر ترضی لطفی پور سیاهکلرودی^۱ - زهراسادات سعیده زرآبادی^{۲*} - مصطفی بهزادفر^۳ - فرح حبیب^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. دانشیار، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
۳. استاد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.
۴. استاد، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۴ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۳/۰۷/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۸/۰۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۳۰

چکیده

الگوی ساخت و توسعه محلات سنتی به عنوان بستری برای تقویت همبستگی و پیوندهای اجتماعی و به تبع آن پایداری اجتماعی می‌بایست در انطباق با نیازهای زیستی ساکنان آن شکل گیرد. مکتب شهرسازی تبریز (به عنوان شهری دارای نقش و تداوم تاریخی) در قامت یکی از مکاتب اصیل ایرانی-اسلامی آثاری را در حوزه تمدنی خود به یادگار گذاشته است که می‌تواند به عنوان یک الگوی بومی در ساخت و توسعه محلات سنتی نقش موثری ایفا کنند. ویژگی‌هایی که شامل تناسب، مقیاس انسانی در توسعه کالبدی، مجموعه‌ای تکامل یافته از اجزای گوناگون و کاربری‌های مختلط می‌شود. هدف تحقیق حاضر بازنشاسی الگوی توسعه محلات سنتی (TND) بر اساس ساختارهای مکاتب بومی شهرسازی ایران و به‌طور مشخص اصول مکتب شهرسازی تبریز است. این پژوهش با توجه به اهداف ترسیم‌شده به دنبال آن است که از یک سو به بسط مکتب شهرسازی تبریز در توسعه محلات سنتی بپردازد و از سوی دیگر اقدام به ارائه الگوی بومی در ساخت و توسعه محلات شهری نماید. روش تحقیق حاضر بر اساس نوع تحلیل در رده تحقیقات کمی جای دارد. تحقیق حاضر از نوع کمی و با استفاده از روش رگرسیون خطی انجام شده است. این تحقیق جزو طرح‌های ترکیبی متوالی و اکتشافی از نوع ابزارسازی است. یافته‌ها نشان می‌دهد مکتب شهرسازی تبریز در توسعه محلات سنتی دارای دو بعد آشکار و پنهان است. بعد آشکار آن بیش‌تر با جنبه‌های فیزیکی-کالبدی و بعد پنهان با مفاهیم ادراکی در ارتباط است که مجموعاً می‌توان ابعاد این توسعه را در چهار دسته کالبدی، فعالیتی-عملکردی، اجتماعی-فرهنگی و محیط زیستی بازنشاسی کرد و بر اساس نتایج رگرسیون نیز ضریب همبستگی چندگانه ۰.۸۱۵ و ضریب تعیین اصلاح‌شده به دست آمده برابر با ۰.۸۱۵ است و این مقدار نشان می‌دهد که ۸۱.۴ درصد تغییرات توسعه سنتی محلات از طریق اصول برگرفته از مکتب شهرسازی تبریز قابل پیش‌بینی است.

واژگان کلیدی: توسعه محلات سنتی (TND)، شهرسازی ایرانی، مکتب تبریز، دوره ایلخانی، دوره صفوی.

۱. مقدمه

اجتماعی محلات شهری است (Davidson 2004, 317). الگوهای توسعه محله‌های سنتی تلاش دارد تا از ظرفیت‌های موجود در بافت‌های فرسوده استفاده کرده و افت کیفی در ابعاد مختلف اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی محله‌ها را متوقف کرده و حیات اجتماعی و رونق اقتصادی را مجدداً به آن‌ها برگرداند. آن‌گونه که از آموزه‌های شهرسازی گذشته کشور بر می‌آید، محلات شهری صرفاً محلی برای سکونت نبوده‌اند بلکه یک نهاد اجتماعی-فرهنگی که همزمان نقشی اقتصادی در شهرها داشته به‌شمار می‌رفته‌اند (Hanachi 2007, 28). از سویی ورود نگاه مدرنیستی و به‌کارگیری الگوهای بیگانه و آن هم به صورت ناقص و از سوی دیگر عدم ارائه مدل‌های بومی ساخت محلات به عنوان آلترناتیو مناسب در تهیه طرح‌های توسعه شهری بر مشکلات افزوده است. این امر موجب شده است تا نظام کالبدی، نظام عملکردی و معنا و چیستی حاکم بر محلات دگرگون و دچار زوال شده و با تنزل به جایگاهی صرفاً برای اسکان شهروندان نه تنها در ایفای نقش خود در ساختار شهری ناتوان باشد بلکه در برخی موارد خود به محملی برای معضلات شهری بدل شود. با توجه به روند کنونی از بین رفتن هویت در محلات سنتی و تاریخی شهر و با توجه به تجربیات موفق TND در توسعه محلات از رهنمودهای مورد توجه آن می‌توان به خلق محیط زندگی بهتر در این محلات و حرکت به سوی پایداری در فرآیند توسعه دست یافت. رویکرد TND با ارتقای کیفی و کمی کالبد محله، باعث افزایش تعاملات میان ساکنین شده و بدین ترتیب باعث افزایش پایداری اجتماعی و اقتصادی می‌شود (Duanny and Zyberk 2010, 96). در این میان بازیابی و ارائه الگویی جایگزین برای نحوه ساخت و توسعه محلات سنتی شهری مبتنی بر اصول و روش‌های بومی که از سویی نیز بتواند نیازهای امروزین زندگی شهری شهروندان را برآورده کند امری ضروری است. رجوع به مکاتب شهرسازی ایران با در نظر گرفتن الزامات و اقتضانات روز و مبتنی بر نیازها و کارکردهای امروزین می‌تواند به‌عنوان گزینه‌ای مناسب در این خصوص تلقی گردد.

ماهیت خاص بافت‌های شهری کهن، توجه به آن‌ها را از جهات اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و کالبدی ضروری می‌سازد (Habibi et al. 2013, 8). با تغییراتی که در دوران اخیر بر فاکتورهای تاثیرگذار بر توسعه شهری ایجاد شده است، محله‌های شهری به عنوان اولین واحد ساختار شهر دارای جایگاه مهمی در شکل‌گیری شهرها شده‌اند (Latifi and Saremi 2020, 88). محله‌های شهری و به‌طور خاص بافت‌های تاریخی نقش قابل توجهی در ارتقاء هویت شهر و انتقال این هویت به محله‌های پیرامونی دارند (Boussaa 2017, 1). امروزه، بیش از گذشته توجه به توسعه محله‌های سنتی مورد توجه مدیران، برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار دارد. رویکرد توسعه محلات سنتی پاسخی است برای ارتقا کیفیت زندگی شهری که دچار افت شده‌اند که در قالب یک روش یا رهیافت مداخله، برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود. این رویکرد شکل یکپارچه‌ای از سیاستگذاری و اجراء است و با تأکید بر اقدامات هماهنگ که توأمان با مشارکت مردمی است، موجب بروز ایده‌ها و رویکردهایی جهت توانمندسازی محله‌های شهری می‌شود (Hanachi 2007, 15). اهداف و برنامه‌های توسعه محلات سنتی بر کالبد، ویژگی و کیفیت عناصر شهری تاثیرگذار بوده که باعث ارتقای محیطی، اجتماعی و اقتصادی می‌شود (Mofidi 2013, 1). رواج استفاده از الگوهای بیگانه در توسعه محلات شهری علاوه بر اثرات نامطلوبی که بر ابعاد هویتی و دوری از غنای فرهنگی و ارزش‌های بومی این کوچک‌ترین جز ساخت شهر شده است، از حیث کالبدی و عملکردی نیز نمی‌تواند پاسخگوی سبک زندگی ساکنان باشد. با وجود این، ساختارها و مولفه‌های مکاتب بومی شهرسازی می‌بایست در تطبیق با نیازهای امروزین ساکنان و بهره‌برداران باشد. پرسش اصلی آن است که کدامیک از ساختارهای مکتب شهرسازی تبریز در صورتی که در توسعه محلات سنتی به کار گرفته شود می‌تواند با توجه به اقتضانات روز بیش‌ترین میزان اثرگذاری را بر سکونت‌گاه خود داشته باشد.

۲. مبانی نظری

۲-۱- الگوی توسعه محلات سنتی

الگوی توسعه محلات سنتی (TND) یکی از اصول مهم و اثربخش در ایجاد هارمونی اقتصادی، کالبدی،

جدول ۱: اصول توسعه محلات سنتی

اصول	توضیحات
پیاده‌مداری	مهم‌ترین اصل توجه به حرکت پیاده در بافت موجود و پیاده‌سازی معبرهای شهری است. آن‌ها عقیده دارند میدان‌ها و خیابان برای پیاده‌روی بایستی مکانی ایمن و جذاب باشند؛ یعنی به گونه‌ای باشند که ساکنین در آن احساس آسایش کنند و به پیاده‌روی بیش‌تر تشویق شوند.

اصول	توضیحات
اتصال و پیوستگی	توجه به سلسله‌مراتب دسترسی به کارکردهای شهری و خیابان‌ها، نفوذپذیری، پیوستگی شبکه معابر و تعریف کوچه، خیابان‌ها جهت پیاده‌روی و کاهش ترافیک.
کاربری مختلط	بهره‌گیری از اختلاط و تنوع در کاربری‌ها و فضاهای کار و زندگی. اختلاط کاربری می‌تواند در یک بلوک، خیابان، محله، در یک ساختمان با تنوع در فرهنگ، سطح درآمد، و نژاد باشد. اختلاط می‌تواند سبب امنیت، کاهش سفر روزانه، فعال شدن بافت، افزایش تعاملات اجتماعی و در نهایت آرام شدن ترافیک و جلوگیری از رشد افقی شهر گردد.
تراکم در بافت	این اصل سبب می‌شود در بافت موجود شهر استفاده بهینه از زمین به‌عمل آید. افزایش تراکم منجر به نزدیکی خدمات و فروشگاه‌ها به یکدیگر و فاصله کم‌تر و اجتناب از توسعه افقی شهر می‌شود و اجتماعی فشرده، محیطی مطبوع و مناسب برای پیاده‌روی و زندگی شهروندان ایجاد می‌کند.
تقویت و حفظ ساختارهای سنتی	در این اصل سعی می‌شود ساختارها در بافت شناخته شوند و با تمهیداتی منجر به ارتقای عرصه عمومی، فضای باز، حفظ مرکز و لبه و در نهایت تقویت آن‌ها شود.
بهبود کیفیت طراحی و معماری	تأکید بر آسایش و زیباشناسی و ایجاد حس مکان، معماری با مقیاس انسانی، تغذیه روح بشری با زیبایی محیط، حفظ ارزش تاریخی بناهای عمومی موجود در بافت است. همچنین، سعی دارد به وسیله نوسازی بنا حفاظت از مناظر و میراث مصنوع شهری را ممکن سازد و حیات را در جامعه تداوم بخشد.
تقویت فضای عمومی و باز	فضاهای باز و عمومی مانند فضای سبز یا پارک‌ها می‌توانند باعث ایجاد فضای جذاب و خلق مفهومی مهم از فضای شهری شوند. تقویت این گونه فضاها مانند ساختمان‌های عمومی، پیاده‌راه‌ها و میدان‌ها مکانی برای ملاقات و تماس اجتماعی افراد با یکدیگر است و باعث ایجاد فضای زنده و پویا در محیط می‌شود.
تنوع سکونت	رفع نیاز گروه‌های مختلف درآمدی به مسکن و افزایش توانایی آن‌ها در خانه‌دار شدن
قابلیت پیاده‌روی	طراحی محلات بر اساس حرکت پیاده و استفاده از مولفه‌هایی که موجب تشویق پیاده‌روی شوند.
حمل و نقل متنوع	زمینه‌سازی برای امکان بهره‌برداری ساکنان و کاربران از طیف متنوعی از حمل و نقل اعم از پیاده، دوچرخه و وسایل حمل و نقل عمومی
ابزارهای طراحی جهت امنیت در محله	به عقیده نوشهرگرایان یک فضا باید به نحوی ساماندهی شود که ساختمان‌ها و بناهای آن به گونه‌ای طراحی شوند که امنیت مورد نیاز را تأمین کنند. چراکه طراحی مطلوب بر امنیت محله تأثیر مثبت دارد.

(Derived from CNU and HUD 2010; Arendt 2010)

۲-۲- نمونه موفق خارجی

طرح دهکده ورمیلیون از سوی شرکت آندره دوانی و پلاتر زیبرگ تهیه شد که به نوبه خود یک طرح با مقیاس بزرگ از الگوی TND می‌باشد. این طرح در محدوده‌ای با اراضی بایر که عمدتاً در گذشته دارای پیشینه‌ای صنعتی بودند اجرا شد که مساحتی حدود ۳۰۰ ایکر، شامل ۱۲۰۰ واحد مسکونی و ۲۰ هکتار اداری و فروشگاه‌های محلی را شامل می‌شود.

الگوی توسعه معابر در این دهکده، شبکه‌ای متصل است که از توپوگرافی طبیعی زمین تبعیت می‌کند. در محدوده مرکزی یک معبر حلقوی وجود دارد که خیابان‌های کوچک‌تر به آن می‌رسند. اساس طراحی شبکه حمل و نقل دهکده، بر مبنای حمل و نقل عمومی است. در این طرح طیف متنوعی از خانه‌های تک‌خانوار تا آپارتمانی جای گرفته است.

شکل ۱: تصاویر محدوده مرکزی دهکده

– تبریز در دوره ایلخانی

تبریز پس از انتخاب شدن به عنوان پایتخت ایلخانی در دوره آباقاخان و سلطان محمود غازان خان (۶۹۴ هجری قمری/ ۱۲۹۵ میلادی) در زمره شهرهای بزرگ شمال غرب ایران قرار گرفت. در دوره قراقویونلوها فعالیت‌های متعدد عمرانی و آبادانی همچون احداث مجموعه‌های بزرگ آموزشی، خدماتی و مذهبی - که از نمونه باقیمانده آن می‌توان به مسجد کبود اشاره کرد- در این شهر قابل بازشناسی است. در عهد آق‌قویونلوها این فعالیت‌ها با تأکید بر احداث بناهای تجاری (احداث پل بازارهایی در ادامه بازار تبریز)، مذهبی، درمانی و باغات ادامه یافت که شکل‌گیری مجموعه نصیریه نمونه‌ای از این دست اقدامات است. اما با این وجود، در عهد غازان خان بود که تبریز به اوج شکوفایی و رونق خود رسید و به یکی از کانون‌های مهم سیاسی- اقتصادی روزگار خود تبدیل شد (Mohammad Moradi and Jafarpour 2013, 91). انتخاب تبریز به عنوان پایتخت ایلخانی موجب رشد شهرنشینی و ایجاد مسیرهای ارتباطی مؤثر میان شرق و غرب و شمال ایران گردید.

– تبریز در دوره صفویه

در سال ۸۷۹ هجری شمسی/ ۱۵۰۰ میلادی تبریز مجدداً به عنوان پایتخت ایران برگزیده شد. تبریز عهد صفوی شش دروازه داشت و از محلات مختلفی تشکیل شده بود. در زمان شاه طهماسب و پس از وی تبریز از سوی عثمانی‌ها مورد حمله قرار گرفت. با شکست عثمانی‌ها از سوی شاه عباس شهر به تصرف دوباره صفویان درآمد. زلزله‌های پر شمار و جنگ‌های پی‌درپی در این دوره و دوران پیشین از جمله مهم‌ترین دلایل نابودی بسیاری از ابنیه و آثار کالبدی تبریز به‌شمار می‌رود. پس از بیرون راندن عثمانیان و تخریب بناهای عثمانی در تبریز به دست شاه عباس اول در سال ۹۸۹ هجری شمسی/ ۱۶۱۰ میلادی، ساختمان‌های جدید احداث گردید (Pakzad 2011, 405).

– تبریز در دوره قاجاریه

تبریز در دوره قاجاریه با حفظ عنوان دارالسلطنه به عنوان شهر ولیعهدنشین سلسله قاجاری شناخته می‌شده است. شهر تبریز علاوه بر حضور ولیعهدان قاجاری در این شهر، به دلیل نزدیکی و ارتباط با منطقه قفقاز و کانون مبادلات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی با مناطق همسایه شمال غربی ایران همچنان نقش و اهمیت خود را در نظام سیاسی ایران حفظ کرد (Nader Mirza 1994, 256). با وقوع جنگ میان ایران و روس که مستقیماً شهر تبریز را

سه ویژگی زیر باعث شده است تا پروژه فوق، پس از اجرا نسبتاً موفق عمل کند:

– توجیه اقتصادی و بازدهی مناسب ساخت‌وساز برای سازندگان

– ارتباط منطقی و موثر با محدوده‌های پیرامونی به منظور ارتقاء سطح کارآمدی محله

– توجه به جزئیات در طراحی و اجرای پروژه و دقت نظر در سطح کیفی خانه‌ها

۲-۳- مکتب شهرسازی تبریز

یکی از مکاتبی که پیش از مکتب شهرسازی اصفهان در پهنه سرزمینی ایران شکل گرفت و تأثیرات انکارناپذیری از حیث معنایی و کالبدی بر مکتب اصفهان گذاشت، مکتب تبریز است (Habibi 1996; Ahari 2006). مکتب تبریز در تمام شئون هنری (به ویژه نگارگری)، معماری و شهرسازی اثراتی فراتر از حوزه تمدنی خطه آذربایجان بر جای گذاشته است.

مکتب شهرسازی تبریز به عنوان یکی از مکاتب اصیل شهرسازی ایران علاوه بر شهرهای تحت حوزه نفوذ جغرافیای تمدنی آذربایجان - که تعداد قابل توجهی از سکونتگاه‌های شهری شمال غرب کشور را تشکیل می‌دهند- قادر خواهد بود با اصول و روش‌های خود در ساخت و توسعه محلات بر ساختار سایر شهرهای کشور نیز اثرگذار باشد. شهر تبریز از اواسط قرن هفتم هجری (دوره ایلخانی) تا اواسط حکومت شاه طهماسب صفوی در میانه قرن دهم هجری قمری به عنوان پایتخت و پس از آن تا اواخر دوران صفوی به عنوان دومین شهر مهم ایران و در دوره قاجاریه نیز با حفظ لقب «دارالسلطنه» توانست با دست گرفتن نقش محوری و به نوعی رهبری جامعه ایرانی در عرصه‌های مختلف فرهنگی و هنری، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و عمران و آبادانی صفحه مهمی از تاریخ ایران را رقم زند و به دلیل تولید اندیشه، نظریه‌ها، طرح‌ها و در مجموع یک نظام ارزشی برای چگونه ساختن و چگونه زیستن در سطح شهرها، به واقع در قامت یک مکتب ظهور و بروز کند.

۲-۴- سیر تاریخی تحولات تبریز

شهر تبریز در دوره ایلخانی و صفوی با وجود فراز و نشیب‌های گوناگون از جمله آبادترین و پررونق‌ترین شهرهای ایران به‌شمار می‌رفته است. همچنین در دوره قاجار و تأثیرات مهمی که در موضوع انقلاب مشروطه از خود بر جای گذاشت از بعد سیاسی و اجتماعی نیز نقشی تعیین‌کننده در پهنه جغرافیایی ایران زمین یافت.

از واقع شدن تبریز در چهارراه ارتباطی شمال غرب) در هر دو دوره به صورت مشترک دیده می‌شود. البته این رشد بیش‌تر حول محور مناطق نسبتاً بزرگ که انبار کالا و بازار کالاهای گوناگون و همچنین مراکز تولید کالاهای صنعتی بودند، شکل گرفت (Samarghandi 1974, 838).

عوامل محیط زیستی

این عوامل نیز در این خصوص قابل توجه است. همان‌گونه که راپاپورت معتقد است: «عملکردهای انتظام‌بخش سه جنبه زیست‌بوم (مرتبط با محیط)، بعد جمعیتی، و یا تخصصی و تکنولوژیکی (مرتبط با مکان فعالیت‌ها) دارد» (Rapaport 2004, 313). از مهم‌ترین خصوصیات مکتب شهرسازی تبریز، سازگاری و همسان‌سازی کامل آن با بوم طبیعی، آب‌وهوا و سایر شرایط اقلیمی بوده است.

دانش‌های بومی

دانش‌های بومی را می‌توان به عنوان عامل نهایی در این زمینه بازشناخت. فضای شهری در مکتب تبریز، بازنمای انگاره‌هایی است که چگونگی تشکیل فضای کالبدی را انتظام بخشیده و آن را با تفکر اسلامی، هماهنگ می‌سازد. این مکتب بر آن است تا فضایی را ارائه نماید که از بیهودگی پرهیز کرده، با بهره‌گیری از مفاهیمی چون خودبسندگی و نیارش محیط مطلوب شهری را خلق کند. بر اساس مطالعات صورت‌گرفته، آثار به‌جامانده از مکتب شهرسازی تبریز از نظر هندسه، پلان، نما و مقطع دارای هویت و ویژگی‌های منحصر به فرد خود است. ویژگی‌های مکتب طراحی شهری تبریز (به‌عنوان نمونه‌ای از مکاتب شهرسازی ایرانی-اسلامی) دارای تمایزات و تفاوت‌هایی در بافت و رنگ بوده، از مقیاس انسانی در توسعه کالبدی بهره برده و به‌گونه‌ای شکل گرفته که توسعه شهری در آن مجموعه‌ای رشد یافته از عناصر مختلف و کاربری‌های مختلط است.

مکتب شهرسازی تبریز در یک بررسی کلان دارای دو وجه نهان و آشکار است. بعد آشکار آن در فضای کالبدی شهر قابل مشاهده است و بعد نهان آن عمدتاً وجه معنایی دارد. بر اساس بعد پنهان و آشکار مکتب تبریز مؤلفه‌های مهم شهرسازی اسلامی برگرفته از این مکتب در پژوهش حاضر را می‌توان به شرح شکل ۱ عنوان کرد.

از خود متأثر ساخت، این شهر علاوه بر اهمیت داخلی و استقرار ارتش و صنایع نظامی در آن، مورد توجه دول خارجی همچون روس، انگلیس، فرانسه و عثمانی قرار گرفت.

۲-۵- ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده مکتب شهرسازی تبریز

در دوره ایلخانی یکی از مهم‌ترین عوامل مکتب‌ساز برای تبریز، عوامل سیاسی-ایدئولوژیک بود. از عوامل مؤثر بر شهر و شهرسازی دوره ایلخانی، می‌توان به علاقه‌مندی حاکمان این سلسله به ساخت‌وساز در جهت ایجاد شکوه و عظمت (ایجاد آرمان‌شهر) و تبلیغ حاکمیت اشاره کرد. بیش‌تر مجموعه‌های شهری در این دوره همانند ربع رشیدی و غازانیه در تبریز مستقیماً به امر و با نظارت حاکمان ایلخانی یا وزرای آنان احداث گردیده‌اند (Shekari 2005, 74). از سوی دیگر گرایش‌های مذهبی به تشکیل حکومت و ایجاد مراکز اجتماعی همچون خانقاه و مقابر عرفا با محوریت یافتن مراکز مذکور هسته‌هایی جدید در درون محلات یا خارج از شهر شکل گرفته و شرایط توسعه تدریجی دگرگونی فضاهای شهری را فراهم ساخت (Omran and et al. 2006, 75). پس از دوره ایلخانی به بعد توسعه شهر به سمت هسته‌های جدید انجام شد و در برخی موارد ارسن‌های مذهبی در درون شهرها قرار گرفتند و ساخت خانقاه‌ها، مدارس، مساجد و مقابر موجب شکل‌گیری محلات جدید شد (Foroutan 2009, 100).

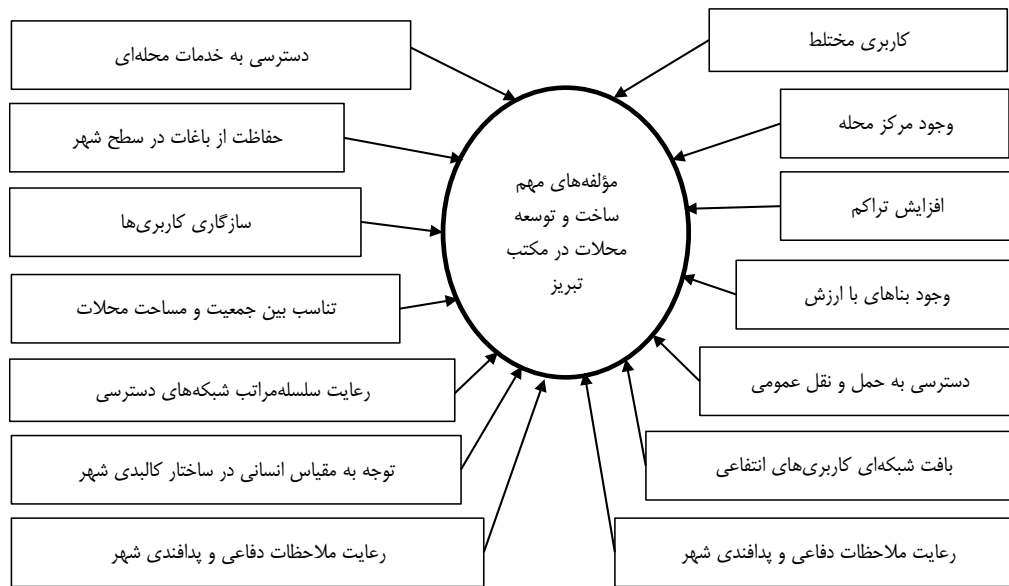
عوامل اجتماعی

از جمله عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری فرم و فضاهای شهری در مکتب تبریز است. پیوند تنگاتنگ دو گروه اجتماعی (بازرگانان و زمین‌داران) باعث شد تا هر یک از آنان تأثیرات قابل توجهی بر عوامل متشکله شهر بر جای بگذارند. به طور طبیعی بازرگانان و صنعتگران بر ایجاد و توسعه بازار نقش پررنگ‌تری داشتند و محلات اطراف بازار را به عنوان سکونت‌گاه خود برمی‌گزیدند (Petrovski 2000, 458). همین رویه موجب رقابت نزدیک ساکنان و گروه‌های اجتماعی مختلف بر فرآیند توسعه محلات شد.

عوامل اقتصادی

از دیگر عوامل شکل‌گیری مکتب شهرسازی تبریز در دوره ایلخانی و صفوی بود. رشد شهری بر مبنای تجارت (ناشی

شکل ۲: مؤلفه‌های مهم ساخت و توسعه محلات در تبریز دوره ایلخانی و صفوی

۳. پیشینه پژوهش

محیط زیستی به همراه دارد؛ زیرا منجر به افزایش ایمنی و امنیت، بهبود سلامتی از طریق توسعه پیاده‌مداری، کاهش هزینه رفت‌وآمد، کاهش آلودگی، افزایش فضای سبز و در نهایت کاهش وابستگی به اتومبیل می‌گردد» (Garde 2020).

چین و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «سیاست‌های اجرایی دولت در روستا- شهرها بر اساس تجدید حیات شهری، مورد مطالعاتی چین»، روش‌های جدیدی برای دولت‌ها به منظور اجرای سیاست‌های توسعه محلات سنتی با رویکرد TND ارائه می‌دهد. نظریه حاصل از این پژوهش بیان می‌کند که به منظور ترویج اصول TND در توسعه محلات، ضروری است هویت مکان در طول اجرای برنامه‌های توسعه مورد احترام قرار گیرد. این امر موجب افزایش اعتماد مردم و در نتیجه پذیرش برنامه توسعه می‌شود. دلاروکا (۲۰۲۰) در کتاب «تجدید حیات شهری؛ روش‌های ارزیابی و اثرات مورد انتظار» بیان می‌دارد که با از بین رفتن کارکردهای مهم شهری در محلات سنتی و کاهش نشاط اقتصادی و اجتماعی، تأثیرات پوسیدگی شهری بر مراکز محلات احساس خواهد شد که راه‌حل در تقویت هویت و کارایی فضاهای عمومی، تحرک و ایجاد بستر فعالیت‌های اقتصادی و مشاغل جدید است. آلپویی و مانول (۲۰۱۹) هدف اساسی از توسعه محلات سنتی را در سازگار ساختن کالبد محله با نیازهای مردم همزمان با حفظ ارزش‌های بومی، ارتقاء تصویر ذهنی مردم از محله، بهبود شبکه ارتباطات اجتماعی و درک امنیت از آن می‌دانند.

از نگاه دوانی و زیبرگ که به عنوان پایه‌گذاران انگاره نوشهرسازی شناخته می‌شوند TND دارای آموزه‌هایی است که مهم‌ترین آن را می‌توان در خوداتکایی و چندمنظورگی، کاربری ترکیبی، افزایش تراکم، تنوع در گونه‌هایی مسکن، اولویت طراحی شبکه بر ساختمان‌ها، در دسترس بودن خدمات عمومی مورد نیاز محله، توجه به زیبایی و سنت‌های گذشته، هماهنگی محله با محیط و بستر طبیعی و فرهنگی آن، تقلیل استفاده از خودرو استفاده از حمل و نقل عمومی و پیاده و احترام به محیط طبیعی و سنن اجتماعی دانست (Duany and Plater-Zyberk 2010).

مطابق دیدگاه الکساندر و ویدمن الگوی TND در سال‌های ۱۹۹۰ در آمریکا توسط جیکوبز، کریبر و زیبرگ مطرح گردیده است. این رویکرد عموماً به فضاهای خودکفا و چندعملکردی تأکید دارد. این الگو، به منظور دستیابی به مقیاس انسانی، الگوهای سنتی متنوع، ایجاد فضاهای پیاده، فضاهای فشرده، دسترسی به فضای عمومی، زیبایی و هماهنگی در محلات شهری تدوین شده است (Alexander and Wydemen 2020). طراحی واحدهای سنتی بر عواملی همچون: ۱. چندعملکردی بودن واحدهای همسایگی، ۲. تعریف منطقه با عملکرد تخصصی و ۳. کریدورهایی به عنوان فضای ارتباطی برای دسترسی تعریف می‌گردند، استوار است. طبق نظریه‌ای که گرید ارائه کرده است «TND مزایای اجتماعی و اقتصادی

جدول ۲: پیشینه تحقیق (بخش مکتب تبریز)

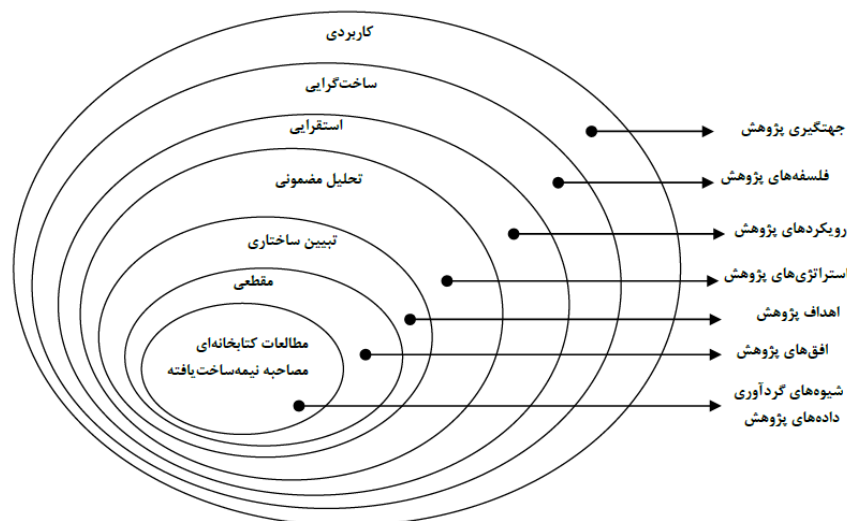
سال	محققین	عنوان و محل انتشار	نتایج پژوهش
۱۳۹۵	پورجعفر و مولایی	تبیین ویژگی‌های طراحی شهری ایرانی - اسلامی مورد مطالعه بازار بزرگ تبریز	به طراحی بازار مبتنی بر فرهنگ و سنت تبریزیان پرداخته و با اتصال آن به سنت طراحی شهری تبریز و ویژگی‌ها و عناصر به‌کار رفته در بازار این‌گونه نتیجه می‌گیرند که بازار تبریز بر خلاف بازارهای اصفهان، تهران و کاشان که دارای ساختاری خطی با انشعاب نسبتاً کم هستند، به صورت شبکه‌ای متصل از راسته‌ها، دالان‌ها، گره‌ها، تیم‌ها، تیمچه‌ها، سراها با انشعابات فراوان با تنوع بالای فعالیتی و نظمی پیچیده است.
۱۳۹۷	حسینی و سلطانی	تحلیل تطبیقی مفهوم محله در نظام سنتی شهرهای ایران با الگوهای مشابه (جایگزین) دوره معاصر	الگوی مناسب ساخت محلات باید تلفیقی از الگوهای سنتی و جدید باشد تا با برطرف‌سازی ضعف هر یک، به الگوی دلخواه دست یابد. در واقع باید محله‌های برخوردار از الگوی توسعه سنی در شکلی جدید و متناسب با شرایط و نیازهای روز در انطباق با بستر محیطی خلق شوند و با بهره‌گیری از فاکتورهایی همچون مشارکت ساکنین در توسعه محله، بهره‌گیری از الگوها و ساختارهای فرهنگی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی موجود و ورود تدریجی ملزومات جدید، ارزش‌های هویتی را حفظ کرد.
۱۳۹۸	حبیبی، طبیبیان و شکبیا	تبریز، مدرنیته و تأثیر آن بر شهرسازی مدرن ایران	به تأثیر ورود مدرنیته به تبریز و دگرگونی چهره شهر ناشی از شکست ایران از ارتش روسیه و تسری تجددطلبی به حوزه شهرسازی پرداخته‌اند و آن را الگویی برای اقدامات مشابه در تهران و برخی شهرهای دیگر ایران می‌دانند. محققین با بازخوانی مدرنیته در مکان دارالسلطنه تبریز اصول و مبانی نوگرا در شیوه تبریزی را نقطه شروع دگرگونی شهر و شهرسازی در ایران می‌دانند و سرانجام تجددطلبی و تحولات فضایی- کالبدی در ساختار شهر تبریز ناشی از ورود مدرنیته را در سه بخش نوسازی کالبدی، احداث شبکه‌های معابر شهری و شکل‌گیری فضاهای جدید شهری دسته‌بندی می‌کنند.

۴. روش پژوهش

نوع پژوهش در مرحله‌های مختلف پژوهش به شرح شکل ۲ می‌باشد؛ پژوهش حاضر جزء طرح‌های ترکیبی متوالی و اکتشافی از نوع ابزارسازی است. در تحقیق حاضر ابتدا مطالعه کیفی صورت گرفت و بر مبنای آن ابزار ساخته شد و سپس مطالعه کمی صورت گرفت. در مرحله اول این پژوهش که با رویکرد کیفی انجام شد

از روش مصاحبه با پنل خبرگان معرفی شده در جامعه آماری، بررسی پیشینه و مطالعه منابع و متون و شیوه همسوسازی داده‌ها، کدهای مضامین پایه استخراج شد. در گام بعدی با استفاده از معیارهای اعتبارسنجی کیفی چارچوب اولیه تدوین شد، از نظر اعتبار بررسی و سپس در قالب ابزارهایی برای مرحله کمی آماده شد.

شکل ۳: پیاز فرآیند پژوهش حاضر

این بخش کارشناسان و مدیران شهری تبریز می‌باشد. جامعه در پژوهش موردنظر ۲۵۰ نفر می‌باشد که برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۰.۹۵ و $p=q=0.5$ و مقدار خطای ۰.۰۵ استفاده گردید. در این پژوهش حجم نمونه برای ۱۵۲ نفر محاسبه شده و داده‌های موردنظر از طریق پرسش‌نامه حضوری و به‌صورت در دسترس، جمع‌آوری گردید.

در این مرحله پرسش‌نامه‌ای بر اساس متغیرهای وابسته و مستقل برگرفته از الگوی TND و اصول مکتب شهرسازی تبریز مورد مطالعه در چارچوب نظری تهیه شده و پرسش‌نامه پس از بررسی روایی و پایایی به کمک معادلات ساختاری ارزیابی می‌شود. در معادلات ساختاری از دو ضریب مسیر و آماره تی برای تأیید چارچوب و رابطه بین شاخص‌ها استفاده خواهد شد. در این بخش از نرم‌افزار Smart-pls استفاده می‌شود. جامعه آماری

$$n = \frac{N \times \left(\frac{Z_{\alpha}}{2}\right)^2 \times P(1-P)}{\varepsilon^2(N-1) + \left(\frac{Z_{\alpha}}{2}\right)^2 \times P(1-P)} = \frac{250 \times (1.96)^2 \times .5(1-.5)}{.05^2(250-1) + (1.96)^2 \times .5(1-.5)} = 152$$

۵. یافته‌ها

پایایی قابل قبول است. هر چند موس و همکاران (۱۹۹۸) در مورد متغیرهایی با تعداد سوالات اندک، مقدار ۰.۶ را به‌عنوان سرحد ضریب آلفای کرونباخ معرفی کرده‌اند. بر این اساس، برابر با جدول ۳ مقدار آلفای کرونباخ برای تمامی شاخص‌ها از ۰.۷ بیش‌تر بوده و بیانگر پایایی قابل قبول است.

پایداری درونی نشانگر میزان همبستگی بین یک سازه و شاخص‌های مربوطه به آن است. مقدار بالای وارینانس تبیین‌شده بین سازه و شاخص‌هایش در مقابل خطای اندازه‌گیری مربوط به هر شاخص، پایداری درونی بالا را نتیجه می‌دهد. مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰.۷ بیانگر

جدول ۴: مقادیر آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	تعداد	متغیرها
۰.۹۰۱	۳۰	فعالیتی و عملکردی
۰.۸۱۲	۳۰	زیست‌محیطی
۰.۷۲۱	۳۰	اجتماعی
۰.۷۸۹	۳۰	کالبدی

پایایی ترکیبی در بحث‌های آماری معیار بهتری از آلفای کرونباخ به‌شمار می‌رود. با عنایت به موارد فوق و با توجه به جدول ۴ مقدار تمامی متغیرهای بیش از ۰.۷ هستند، برازش مناسب مدل‌های اندازه‌گیری تأیید می‌شود.

در نتیجه برای سنجش بهتر پایایی در این روش، هر دوی این معیارها به‌کار برده می‌شوند. در صورتی که مقدار آن برای هر سازه بالای ۰.۷ (Nunnally and Bernstein 1994) شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد. شایان ذکر است که معیار

جدول ۵: مقادیر پایایی ترکیبی

پایایی ترکیبی	متغیر	ردیف
۰.۹۶۶	فعالیتی و عملکردی	۱
۰.۸۷۲	زیست‌محیطی	۲
۰.۷۸۶	اجتماعی	۳
۰.۷۰۱	کالبدی	۴

۰.۵ بیان داشتند؛ AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هر چه این

فورنل (۱۹۹۵) و لارکر^۲ (۱۹۸۱) معیار AVE را برای سنجش روایی همگرا معرفی و مقدار بحرانی را عدد

وارینانس استخراج شده از ۰.۵ بیش تر بوده و در نتیجه مدل آورده شده در این پژوهش از روایی و اگرایی مناسبی برخوردار است.

همبستگی بیش تر باشد، برازش نیز بیش تر است. بدین معنی که مقدار میانگین وارینانس استخراج شده بالاتر از ۰.۵ روایی همگرای قابل قبول را نشان می دهد. با توجه به موارد گفته شده و جدول ۵ مقادیر تمامی میانگین

جدول ۶: مقادیر میانگین وارینانس استخراج شده

مقدار میانگین وارینانس استخراج شده	نام متغیر
۰.۵۹۲	فعالیتی و عملکردی
۰.۵۱۸	زیست محیطی
۰.۵۱۰	اجتماعی
۰.۵۰۵	کالبدی

بزرگ تر از مقدار خطا یعنی ۰.۰۵ باشد فرض H_1 و در غیر این صورت فرض H_0 تایید خواهد شد. داده ها نرمال نیست (از جامعه نرمال نیامده اند): H_0 داده ها نرمال است (از جامعه نرمال آمده اند): H_1

قبل از وارد شدن به مرحله آزمون فرض ها لازم است تا از وضعیت نرمال بودن داده ها اطلاع حاصل شود، تا بر اساس نرمال بودن یا نبودن آن ها، آزمون ها استفاده شود. در این آزمون اگر سطح معنی داری به دست آمده از اجرای آزمون،

جدول ۷: آزمون کولموگروف- اسمیرنوف برای متغیرهای پژوهش

سطح معناداری	مقدار آزمون	متغیر
۰.۱۱۲	۰.۳۵۵	فعالیتی و عملکردی
۰.۱۲۳	۰.۲۲۱	زیست محیطی
۰.۱۴۵	۰.۵۵۱	اجتماعی
۰.۲۰۱	۰.۱۵۵	کالبدی

اگر بار عاملی یک شاخص منفی باشد، نشان دهنده تأثیر منفی آن در تبیین سازه مربوطه می باشد. به بیان دیگر سؤال مربوط به آن شاخص به صورت معکوس طراحی شده است. جدول ۷ بار عاملی سؤالات پژوهش را نشان می دهد.

با توجه به این که سطح معناداری برای متغیرهای پژوهش بزرگ تر از ۰.۰۵ است پس فرض H_1 تایید می شود و نتیجه می گیریم که داده های جمع آوری شده برای متغیرهای پژوهش نرمال است.

جدول ۸: بار عاملی سؤالات

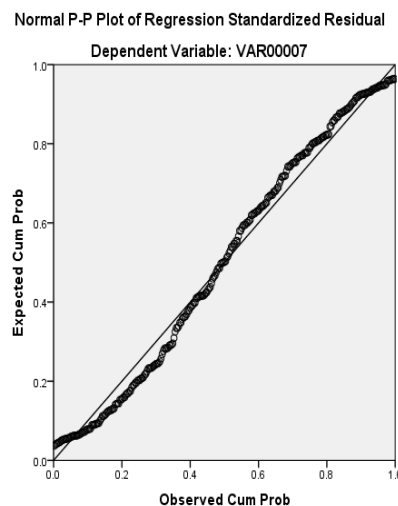
بار عاملی	متغیرها	شاخص ها
۰.۸۲۵	مبلمان	کالبدی
۰.۵۵۱	تنوع	
۰.۷۳۲	دسترسی به حمل و نقل	
۰.۶۹۳	استخوان بندی فضایی	
۰.۴۲۴	پیوستگی مسیر	
۰.۸۹۰	اختلاط کاربری	
۰.۶۹۵	تنوع فعالیت	فعالیتی و عملکردی
۰.۶۷۳	تراکم فعالیت	

شاخص‌ها	متغیرها	بار عاملی
فعالیتی و عملکردی	فعال بودن جداره جلویی	۰.۸۲۶
	امنیت و ایمنی	۰.۷۶۵
	ساماندهی کاربری‌ها	۰.۷۲۶
اجتماعی	انعطاف‌پذیری	۰.۵۴۹
	اجتماعی	۰.۶۹۵
	خوانایی	۰.۷۱۱
	تنوع استفاده از فضا	۰.۷۸۴
	رنگ تعلق	۰.۴۸۱
	غناي حسی	۰.۷۵۶
محیط زیستی	امنیت اجتماعی	۰.۷۱۴
	فضای تعاملات اجتماعی	۰.۷۸۶
	زیست‌محیطی	۰.۷۲۰
	بهداشت محیطی	۰.۸۱۵
	کیفیت اصوات	۰.۷۷۹
	تعادل اکوسیستم	۰.۷۸۹
	تقابل آلودگی	۰.۸۲۸
	آسایش اقلیمی	۰.۶۹۵

که انحراف زیادی از نرمال بودن صورت نگرفته است. همان‌طور که در شکل ۳ نشان داده شده است، چون نقاط به‌طور قابل قبولی در روی خط قطری مستقیم از انتهای سمت چپ تا بالای سمت راست (حول خط رگرسیون) قرار گرفته‌اند می‌توان نتیجه گرفت، رابطه خطی بین متغیرها وجود دارد.

خطی بودن رابطه متغیرها با یکدیگر، پیش‌فرض آزمون‌های آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون است. بنابراین، رعایت این پیش‌فرض ضروری می‌باشد. در خطی بودن رابطه انتظار این است که نقاط به‌طور قابل قبولی در روی خط قطری یا مورب مستقیم از انتهای سمت چپ تا بالای سمت راست قرار گیرد. این نشان می‌دهد

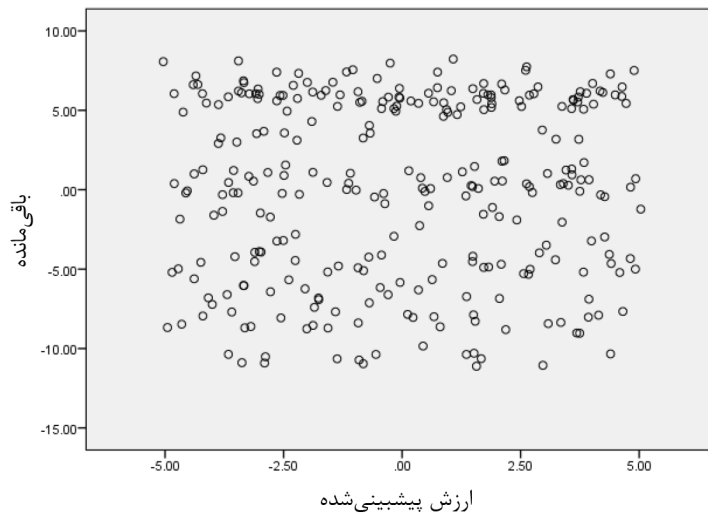
شکل ۴: خطی بودن باقی‌مانده‌های رگرسیون برای متغیر ایجاد توسعه محلات سنتی

شوند. مطابق شکل ۴ چون اکثریت نمره‌ها در مرکز نمودار (در امتداد نقطه‌ی صفر) متمرکز شده‌اند و پس‌مانده‌ها توزیع نسبتاً مستطیلی شکل دارند، بنابراین از مفروضه‌ی یکسانی پراکنندگی پس‌مانده‌ها تخطی نشده است.

افزون بر این در نمودار پراکنش پس‌مانده‌های استاندارد شده انتظار بر این است که پس‌مانده‌ها، توزیع نسبتاً مستطیلی شکل داشته باشند. به طوری که اکثریت نمره‌ها در مرکز نمودار (در امتداد نقطه‌ی صفر) متمرکز

شکل ۵: نمودار پراکنش برای متغیر ایجاد توسعه محلات سنتی

می‌باشد. با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۸ برای مقادیر تحمل و تورم واریانس، از این مفروضه تخطی نشده است.

شاخص‌های هم‌خطی بودن عبارت‌اند از مقادیر تحمل و تورم واریانس. مقدار تحمل بیش‌تر از ۰.۱ و مقدار تورم واریانس کم‌تر از ۱۰ نشان‌دهنده تأیید این مفروضه

جدول ۹: مقدار پارامتر تحمل و تورم واریانس برای متغیرهای مستقل

شاخص‌ها	پارامتر تحمل	تورم واریانس
کالبدی	۰.۵۶	۱.۵۴۱
فعالیتی و عملکردی	۰.۵۳	۱.۴۴۲
اجتماعی	۰.۴۴	۱.۳۵۲
زیست‌محیطی	۰.۴۱	۱.۳۶۱
توسعه محلات سنتی	۰.۲۰	۱.۴۲۳

نمود. نتایج تحلیل رگرسیون یاد شده در جدول ۸ ارائه شده است.

در ابتدا برای شناسایی معیارهای تحقیق از یک مدل رگرسیونی بین شاخص‌های کالبدی، فعالیت‌ی و عملکردی، اجتماعی و زیست‌محیطی با توسعه محلات سنتی تعریف

جدول ۱۰: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه^۳ برای معیارهای توسعه محلات سنتی

متغیر پیش‌بین	متغیر	R	R ²	F	Sig	Beta	t	Sig
کالبدی						۰.۴۰۱	۱۰.۹۴۰	۰.۰۰۰
فعالیتی و عملکردی	توسعه محلات سنتی	۰.۷۸۲	۰.۶۱۰	۲۸۸.۶۱۶	۰.۰۰۰	۰.۳۸۶	۲۰.۸۶۴	۰.۰۰۰
اجتماعی						۰.۴۶۹	۱۱.۷۸۹	۰.۰۰۰
زیست‌محیطی						۰.۱۸۹	۴.۶۶۵	۰.۰۰۰

نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰.۰۵ درصد عوامل کالبدی، فعالیتی و عملکردی، اجتماعی و زیست‌محیطی از معیارهای ایجاد توسعه محلات سنتی می‌باشد. برای شناسایی شاخص‌های تحقیق باید بین شاخص توسعه محلات سنتی با شاخص‌های مشخص شده برای هر یک از معیارهای کالبدی، فعالیتی و عملکردی، اجتماعی و زیست‌محیطی یک مدل رگرسیونی تعریف و حل نمود. نتایج تحلیل رگرسیون یاد شده در جدول ۹ ارائه شده است.

جدول ۱۱: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه شاخص‌های کالبدی

Sig	t	Beta	Sig	F	R ²	R	متغیر	متغیر پیش‌بین
۰.۰۰۰	۸.۴۹۱	۰.۳۱۱						مبلمان
۰.۰۰۰	۹.۶۴۷	۰.۲۱۴						تنوع
۰.۰۰۰	۶.۳۲۴	۰.۲۹۶	۰.۰۰۰	۵۰۳.۰۰۹	۰.۷۳۲	۰.۸۵۶	توسعه محلات سنتی	دسترسی به حمل و نقل
۰.۰۰۰	۴.۷۰۱	۰.۱۹۹						استخوان‌بندی فضایی
۰.۰۰۰	۳.۶۰۹	۰.۱۱۱						پیوستگی مسیر پیاده
۰.۰۰۰	۵.۵۴۱	۰.۲۵۹						اختلاط کاربری

نتایج جدول ۱۰ نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰.۰۵ شاخص‌های مبلمان، تنوع، دسترسی به حمل و نقل، استخوان‌بندی فضایی، پیوستگی مسیر پیاده و

اختلاط کاربری از شاخص‌های کالبدی تأثیرگذار بر توسعه محلات سنتی است.

جدول ۱۲: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه شاخص‌های فعالیتی و عملکردی

Sig	t	Beta	Sig	F	R ²	R	متغیر	متغیر پیش‌بین
۰.۰۰۰	۷.۴۵۱	۰.۲۱۵						تنوع فعالیت
۰.۰۰۰	۱۰.۳۶۵	۰.۳۴۴						تراکم فعالیت
۰.۰۰۰	۱۱.۴۹۸	۰.۴۱۲	۰.۰۰۰	۲۲۷.۷۲۴	۰.۵۵۳	۰.۷۴۵	توسعه محلات سنتی	فعال بودن جداره جلویی
۰.۰۰۰	۶.۷۷۷	۰.۳۲۶						امنیت و ایمنی
۰.۰۰۰	۶.۵۴۷	۰.۲۶۷						ساماندهی کاربری‌ها
۰.۰۰۰	۸.۶۵۸	۰.۵۰۱						انعطاف‌پذیری

نتایج جدول ۱۱ نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰.۰۵ شاخص‌های تنوع فعالیت، تراکم فعالیت، فعال بودن جداره جلویی، امنیت و ایمنی، ساماندهی کاربری‌ها و

انعطاف‌پذیری از شاخص‌های فعالیتی و عملکردی تأثیرگذار بر توسعه محلات سنتی است.

جدول ۱۳: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه شاخص‌های اجتماعی

Sig	t	Beta	Sig	F	R ²	R	متغیر	متغیر پیش‌بین
۰.۰۰۰	۴.۸۵۱	۰.۱۴۱						اجتماعی
۰.۰۰۰	۶.۵۶۱	۰.۴۸۷						خوانایی
۰.۰۰۰	۸.۸۹۴	۰.۲۳۱						تنوع استفاده از فضا
۰.۰۰۰	۳.۷۹۴	۰.۲۳۵	۰.۰۰۰	۵۵۸.۳۸۳	۰.۸۱۴	۰.۹۰۳	توسعه محلات سنتی	رنگ تعلق
۰.۰۰۰	۹.۷۴۵	۰.۱۴۷						غناي حسی
۰.۰۰۰	۱۰.۸۶۵	۰.۱۰۹						امنیت اجتماعی
۰.۰۰۰	۵.۹۵۷	۰.۲۲۸						فضای تعاملات اجتماعی

تعاملات اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی تأثیرگذار بر توسعه محلات سنتی است.

نتایج جدول ۱۲ نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰.۰۵ شاخص‌های اجتماعی، خوانایی، تنوع استفاده از فضا، رنگ تعلق، غنای حسی، امنیت اجتماعی و فضای

جدول ۱۴: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه شاخص‌های زیست‌محیطی

Sig	t	Beta	Sig	F	R ²	R	متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین
.۰۰۰۰	۵.۷۴۱	۰.۱۵۷						محیط زیستی
.۰۰۰۰	۸.۲۵۸	۰.۱۷۱						بهداشت محیطی
.۰۰۰۰	۹.۹۶۳	۰.۲۴۵	.۰۰۰۰	۶۵.۱۵۸	۰.۴۳۰	۰.۶۶۱	توسعه محلات سنتی	کیفیت اصوات
.۰۰۰۰	۲.۳۵۷	۰.۳۹۸						تعادل اکوسیستم
.۰۰۰۰	۱۰.۷۵۱	۰.۲۷۸						تقابل آلودگی
.۰۰۰۰	۸.۹۵۳	۰.۱۵۹						آسایش اقلیمی

توسعه محلات سنتی با استفاده از الگوهای بومی (مکانب بومی شهرسازی در توسعه محلات) امری ضروری به نظر می‌رسد. آن‌چه از الگوی توسعه محلات سنتی در محلات قدیمی و فرسوده شهرها برمی‌آید این است که توجه به محله‌محوری، مشارکت مردمی، شهرسازی تاکتیکال، پیوستگی فضایی، رعایت اصل سلسله‌مراتب و همچنین توسعه حمل و نقل هوشمند (با تأکید بر پیاده‌محوری) است که با توجه به این رویکرد و دیدگاه نوشهرگرایی می‌توان گفت جهت ساماندهی محلات قدیمی شهر تبریز بایستی با تکیه بر این الگو و بهره‌گیری از اصول و روش‌های مکتب شهرسازی تبریز سعی نمود محلات قدیمی این شهر را ضمن این که به لحاظ بعد انسانی قوی نماید بلکه بتواند تجربه عمیق زندگی در فضای شهری را برای عموم مردم ایجاد کند. با تلفیق مفهوم TND و مکتب شهرسازی تبریز حس مکانی در محلات در بین مردم شکل خواهد گرفت و مانع از ایجاد حس لامکانی در بین ساکنین این محلات خواهد شد. این پژوهش با مینا قرار دادن دیدگاه نوشهرگرایی و مؤلفه‌های الگوی محلات سنتی TND اقدام به ظرفیت‌سنجی و ظرفیت‌سازی در محلات قدیمی شهر تبریز با بهره‌گیری از اصول مکتب یادشده کرده است. هرچند در پژوهش‌های مشابه پیشین، توسعه محلات سنتی عمدتاً تأکید بر مفاهیم مرتبط با بازآفرینی شهری، حفاظت ابنیه و آثار واجد ارزش و استفاده از پروژه‌های محرک توسعه برای محلات انجام شده است، لکن تحقیق حاضر بر آن بود تا با تکیه بر یک مکتب بومی و مؤلفه‌ها و ساختارهای تشکیل‌دهنده آن که قابلیت تطبیق با نیازهای امروزی ساکنان را داشته و دربردارنده جنبه‌های مختلف ساخت و زیست محلات است، توسعه محلات سنتی را بازبازی نماید.

نتایج جدول ۱۳ نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰.۰۵ شاخص‌های بهداشت محیطی، کیفیت اصوات، تعادل اکوسیستم، تقابل آلودگی و آسایش اقلیمی از شاخص‌های محیط زیستی تأثیرگذار بر توسعه محلات سنتی است.

۶. نتیجه‌گیری

موضوع الگوی توسعه محلات سنتی TND، امروزه به عنوان الگویی مهم در جوامع برای ارائه برنامه‌های توسعه‌ای در محلات با ماهیت مبتنی بر سنت است. در شهرهای دارای قدمت تاریخی، معمولاً بخش‌های میانی شهر شامل محدوده‌هایی است که هم از ارزش تاریخی برخوردارند و توأمان هم دچار فرسودگی‌اند و در بسیاری از موارد نسبت به محدوده‌های نوسازتر پیرامونی خود دچار کاهش کارایی شده و امکان بازیابی موثر نقش خود را از دست داده‌اند. این فرسایش و ناکارآمدی، در حوزه‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و کارکردی قابل مشاهده است که مهم‌ترین نتیجه آن، تنزل زیست‌پذیری و تاب‌آوری این محدوده‌ها در برابر تغییرات محیط خواهد بود. این مهم به مرور باعث ترک بافت از سوی ساکنین اصلی و بومی آن شده و برون‌زایی جمعیت را در پی خواهد داشت. وضعیتی که هم‌اکنون محلات قدیمی شهر تبریز درگیر آن هستند. با تسلط این وضعیت بر هسته‌های سنتی شهرها، مداخله در بافت‌های قدیم و فرسوده رواج می‌یابد. اما توسعه محلاتی سنتی به روش‌هایی نامتجانس از بافت هویتی، فرهنگی، کالبدی محلات و عدم توجه به نیاز سکنه، نارضایتی ساکنان این بافت‌ها و ناکارآمدی روش‌های توسعه و در نتیجه ساخت محلاتی بیگانه از هویت بومی را به همراه خواهد داشت. از این رو بسط نظریه

تشکر و قدردانی

این مقاله هیچ حامی مالی و معنوی نداشته است.

تعارض منافع

این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافی است.

تأییدیه اخلاقی

نویسندگان متعهد می‌شوند که کلیه اصول اخلاقی انتشار اثر علمی را براساس اصول اخلاقی COPE رعایت کرده‌اند و در صورت احراز هر یک از موارد تخطی از اصول اخلاقی، حتی پس از انتشار مقاله، حق حذف مقاله و پیگیری مورد را به مجله می‌دهند.

درصد مشارکت

نویسندگان اعلام می‌دارند به‌طور مستقیم در مراحل انجام پژوهش و نگارش مقاله مشارکت فعال داشته‌اند.

پی‌نوشت

1. Traditional Neighborhood Development (TND)
2. Fornell and Larcker
3. Multiple Regression

فهرست منابع

- Abd Elrahman, Ahmed. 2016. Redevelopment Aspects for Brownfields Sites in Egypt. *Procedia Environmental Sciences* (34): 25-35. [/1-s2.0-S1878029616300251-main.pdf](#)
- AhadNejad, Mohsen, Mina Jafari, and Nasrin Jafari. 2017. Evaluation of the Infill Development Inner-cities texture with emphasis on quality of life indicators case study: Inner-city texture of Zanjan. *Research and Urban Planning* 8(28): 1-20. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2332.html. [in Persian]
- Ahari, Zahra. 2006. *Isfahan school of urban planning (linguistics of urban elements and spaces, vocabulary and grammatical rules)*. Advisor: Mohsen Habibi. Tehran: University of Art, Research assistant. [in Persian]
- Akbari, NematAllah, and Mahdi Kivan Zahedi. 2008. *Application of multi-indicator ranking and decision-making methods*. Tehran: Ministry of Interior, Publications of the Organization of Municipalities and Villages of the country. [in Persian]
- Alexander, Don., and Wydeman, Bronwyn. 2020. The Intersection and divergence new urbanism and environmental psychology: an exploration. *Journal of Frontiers in Built Environment* 6(61): 1-7. DOI: [10.3389/fbuil.2020.00061](https://doi.org/10.3389/fbuil.2020.00061)
- Alpopi, Cristina, and Cristina Manole. 2019. Integrated urban regeneration- solution for city revitalize. *Procedia economics and finance* 6: 178-185.
- Arendt, Randall. 2010. *Chapter of the new urbanism*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Asgharpour, Mohammad Javad. 2009. *Multi-criteria decision-making*. Tehran: Tehran University Press.
- Azizi, Mohammad Mehdi, and Bahare Bahra. 2018. The Role of Flagship Developments in the Regeneration of Inner City Textures: The Case Study of Yazd City, Iran. *HONAR-HA-YE-ZIBA, Memari-Va-Shahrsazi* 22(4): 5-16. https://jfaup.ut.ac.ir/article_65692.html. [in Persian]
- Block, Thomas, and Erik Paredis. 2013. Urban development projects catalyst for sustainable transformations: the need for entrepreneurial political leadership. *Journal of Cleaner Production* 50(2013): 181-188. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.11.021>
- Boroumand, Anahita. 2014. Promotion of the public domain, driving the process of urban development. Architecture master's thesis, Faculty of Art and Architecture, Islamic Azad University, Yazd Branch, Yazd, Iran. <https://elmnet.ir/article/10703379-71552/>. [in Persian]
- Boussaa, Djamel. 2017. Urban Regeneration and the Search for Identity in Historic Cities. *Journal of Sustainability* 10(1): 1-16. <https://doi.org/10.3390/su10010048>
- Davidson, Michael, and Fay Dolnick. 2016. *Parking Standards*. Chicago, IL: American Planning Association, Planning Advisory Service.
- De la Roca, J., J. Navarrete, and I. Larraín. 2020. *Urban revitalization: assessment methodologies and expected impacts*. Los Angeles: Interamerican Development Bank.
- Duanny, Andres, and Elizabeth Plater-Zyberk. 2010. The Neighborhood, The District and the corridor, in peter katz. *The New Urbanism. Toward an Architecture of Community* (12): 92-106. <https://www.csus.edu/indiv/s/shawg/courses/154/articles/tnu2.pdf>
- Eshghei Chharbrj, Ali, Mohammad Hassan Yazdani, and Ahmed Aftab. 2017. The need for internal development planning with an emphasis on urban sustainability the sample studied: Maragheh. *Spatial Planning* 7(2): 95-116. https://sppl.ui.ac.ir/article_22414.html. [in Persian]
- Foroutan, Manouchehr. 2009. An analysis of urban spaces from Ilkhani Tabriz to Safavid Isfahan, Examining social, economic, political, cultural aspects. *Hoviatshahr* 3(4): 95-106. https://hoviatshahr.srbiau.ac.ir/article_1105.html. [in Persian]
- Gordon, Theodore Jay. 1994. *The Delphi Method*. Washington, DC: American Council for the United Nations University.
- Goudarzi, Saba. 2016. Revitalization the city center with an integrated development approach (case example: Borujerd city center). Master's thesis in Urban Restoration, Isfahan Art University, Isfahan, Iran. <https://elmnet.ir/article/11220853-77116/>. [in Persian]
- Garde, Ajay. 2020. New urbanism: past, present, and future. department of urban planning and public policy, university of California at Irvine.
- Habibi, Kyoumars, Ahmad Pourahmad, and Abolfazl Meshkini. 2013. *Urban Rehabilitation and Renovation in the Old Textures*. Tehran: Ekhet Publications.
- Habibi, Mohsen. 1996. *City to City - A Historical Analysis of the Concept of the City and Its Physical Appearance - Thought and Impact*. Tehran: Tehran University Press.
- Hanachi, Pirouz. 2007. *A Comparative Study of Urban Restoration Experiences in Iran and the world*. Tehran: Sobahan Press. [in Persian]
- Izadi, Mohammad Saeid, and Negin Amiri. 2016. Internal development, concordant, balanced and stable pattern to develop and promote the urban quality, planning for redevelopment of urban military land. *Bagh- e Nazar* 13(41):

- 35-46. https://www.bagh-sj.com/article_32947.html. [in Persian]
- Jafari, Niloufar, and GholamAli Montazer. 2008. Application of Fuzzy Delphi Method in Designing Tax Policy in Iran. *The Economic Research: Growth and Sustainable Development* 8(1): 91-114. <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-2470-fa.html>. [in Persian]
 - Jin, Xizan., Tachia Chin, Junli Yu, Yanjiang Zhang, and Yingshuang Shi. 2020. How Government's Policy Implementation Methods Influence Urban Villagers' Acceptance of Urban Revitalization Programs: Evidence from China. *Land* 9(3): 1-19.
 - Komeili, Mohammad. 2016. Analysis of the function of the identity elements of the district in the urban landscape of the central part of Tehran; Case Study: Region 12. *Journal of urban management* (42): 209- 226. <https://www.magiran.com/paper/1520418/>. [in Persian]
 - Latifi, Amin, and Hamidreza Saremi. 2020. Contemporization of Traditional Neighborhoods in Downtowns using Traditional Neighborhoods Development (TND) Approach(Case Study: Golapa Neighborhood in Hamedan). *Geography and Urban Space Development* 7(2): 87-103. <https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.44434.0>. [in Persian]
 - Lotfi, Sahand. 2011. Culture-led Regeneration: A Reflection upon Cultural Fundamentals and the Act of Regeneration. *Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning* 3(45): 49-62. https://jfaup.ut.ac.ir/article_24684.html?lang=en. [in Persian]
 - Martinović, Ana, and Sonja Ifko. 2018. Industrial heritage as a catalyst for urban regeneration in post-conflict cities Case study: Mostar, Bosnia and Herzegovina. *CITIES* 74(2018): 259-268. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.12.013>
 - Mofidi, Hassan. 2013. Investigating the Role of Development Stimulus Projects and Urban Catalysts in Sustainable Urban Regeneration. *The Third Session of the Urban Development Stimulus Working Group Meetings*. Iran Urban Improvement Civil Engineering Company. [in Persian]
 - Mohammad Moradi, Asghar, and Sanaz Jafarpour Naser. 2013. Investigating the urban development process of the Ilkhanid period with an analysis of the urban development of Tabriz. *Journal of Iranian Architecture and Urbanism* 4(2): 82-109. https://www.isau.ir/article_61977_e65b078ec6ee2a0b34d1bb3f4a0f94d2.pdf. [in Persian]
 - Nader Mirza. 1994. *History and Geography of Tabriz Darul-Sultaneh*. Edited by Gholamreza Tabatabai Majed. Tabriz: Golshan Publication. [in Persian]
 - Nourian, Farshad, and Azadeh Nattaj. 2016. Parameters of Capacity of Redevelopment in Babol Old District. *Honar-Ha-Ye-Ziba-Memari-Va-Shahrsazi* 3(21): 27-38. https://jfaup.ut.ac.ir/article_61100.html?lang=fa. [in Persian]
 - Nunnally, Jum, and Ira Bernstein. 1994. *Psychometric theory (3rd ed.)*. New York: McGraw Hill, Inc.
 - Omrani, Behrouz, and Hossein Esmaili. 2006. *Tabriz historical context*. Tehran: Samira publishing house. [in Persian]
 - Pakzad, Jahanshah. 2011. *History of the city and urbanization in Iran from the beginning to the Qajar era*. Tehran: Armanshahr Publications. [in Persian]
 - Petrovsky, Alexander. 2000. *Iran's socio-economic situation during the Ilkhanate period*. Translated by Hassan Anoushe. Tehran: Amirkabir Publications. [in Persian]
 - Rapaport, Amos. 2004. *Cultural Origin of Biological Complexes*. Translated by Razieh Rezazadeh. Tehran: Iran Science and Technology Academic Jihad Publications. [in Persian]
 - SafaeiPour, Masoud, and Javad Zarei, 2017. Community -based planning and urban renewal, sustainable worn tissue with an emphasis on social capital Case Study: Jollan neighborhood of Hamadan. *Geographical Planning of Space Quarterly Journal* 7(23): 135-150. https://gps.gu.ac.ir/article_47266.html. [in Persian]
 - Sajad, Zolfigol, and Hasan Sajjadzadeh. 2015. Role of Urban Design in Regeneration of Ancient District with Catalyst Approach Case Study: KOLAPA District in Hamedan. *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning* 8(31): 147-171. https://ebtp.malayer.iau.ir/article_521066.html. [in Persian]
 - Sajjadzadeh, Hasan, Rezvan Dalvand, and Maryam Hamidinia. 2016. The role of regeneration in catalyst approach of ancient neighborhood (case study: haji neighborhood in Hamedan). *Haft Shahr* 4(53,54): 54-76. https://www.haftshahrjournal.ir/article_24600_en.html?lang=fa. [in Persian]
 - Samarkandi, Kamal Al-Din Abd Al-Razzaq. 1974. *Matla-Assadein ou-Madjma-Albaharein*. By Abdul Hossein Navaei. Tehran: Tahuri Publications.
 - Shekari Neiri, Javad. 2005. Findings from the Shanb Ghazan design, an urban phenomenon of the Ilkhanid era. *HONAR-HA-YE-ZIBA* (24): 73-80. https://jhz.ut.ac.ir/article_13883_74d67cb9f26859ce822bba4b3c15465e.pdf. [in Persian]
 - Tarafdar, Zohreh. 2014. Recognizing the role of urban development stimulating projects in recreating valuable historical contexts (case example: District 8 of Shiraz). Architecture master's thesis, Faculty of Art and Architecture, Shiraz University, Shiraz, Iran. <https://elmnnet.ir/Article/10870224-57142/>. [in Persian]
 - Tehran Beautification Organization. 2014. Improving the performance of the urban space regeneration project of Imam Hossein square and Hefdeh Shahrivar pedestrian walkway with maximum intervention approach. [in Persian]

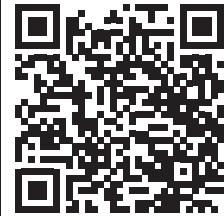
- Tiam Shar Project. 2014. Five-year Neighborhood Regeneration Plan - Neighborhood Development Document for the Boloursazi and Bagh Khazaneh. [in Persian]
- Verhagen, Arianne P., Henrica C.W. de Vet, Robert A. de Bie, Alphons G. H. Kessels, Maarten Boers, Lex M. Bouter, and Paul G. Knipschild. 1998. The Delphi list: A Criteria list for Quality Assessment of Randomized Clinical Trials for Conducting Systematic Reviews Developed by Delphi Consensus. *Journal of Clinical Epidemiology* 51(12): 1235-1241. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0895435698001310>

نحوه ارجاع به این مقاله

لطفی پور سیاهکلودی، مرتضی، زهراسادات سعیده زرآبادی، مصطفی بهزادفر، و فرح حبیب.
۱۴۰۳. توسعه محلات سنتی (TND) بر مبنای اولویتهای ساختاری مکتب شهرسازی تبریز.
نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر ۱۷(۴۸): ۱۴۹-۱۶۵.

DOI: 10.22034/AAUD.2024.423979.2837

URL: https://www.armanshahrjournal.com/article_210535.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

